

Ліхтей І. М.

ORCID: 0000-0002-5458-7252

*кандидат історичних наук, доцент
завідувач кафедри Античності, Середньовіччя
та історії України домодерної доби
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

ГОЛОВНИЙ ПРАЗЬКИЙ РАБИН ХАЇМ БРОДІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЇВ ЗАКАРПАТТЯ НА ПОЧАТКУ 20-Х РОКІВ XX ст.

Ключові слова: Хаїм Броді, євреї, Ужгород, Підкарпатська Русь, Чехословацька Республіка.

Хаїм Броді народився 21 травня 1868 р. в місті Ужгороді на Закарпатті, яке тоді належало до Австро-Угорської монархії. Його батько, Соломон Броді, був рабином. Початкову освіту Хаїм Броді здобув у школі в рідному Ужгороді, а потім вивчав Тору і Талмуд у колегіумі в Тольчві та в єшиві в Братиславі, згодом поглиблював набуті знання в Теологічній семінарії в Гільдесгаймі й Берлінському університеті Гумбольдта, де 1894 р. здобув ступінь доктора. У 1895 р. він опублікував першу частину віршів одного з найвидатніших середньовічних єврейських письменників Єгуди Галеві (1075–1141), який був родом з іспанської Тудели. Відтак Хаїм Броді продовжував вивчати творчість цього митця, зосередившись на впорядкуванні коментованого видання його доробку, яке так і не завершив. Водночас він готував до друку твори інших середньовічних єврейських поетів.

До 1898 р. Хаїм Броді працював в Угорщині. Того ж таки року він одружився з Естер, донькою головного празького рабина Натана Еренфельда (1890–1912). Відтак упродовж семи літ був рабином єврейської ортодоксальної громади в Наході (Східна Чехія), де пройнявся ідеями сіонізму й очолив сіоністичну організацію “Мізрахі”. У 1905 р. Хаїм Броді став викладати в празькій Школі “Талмуд-Тора” (нім. Talmud-Thora Schule), замінивши згодом свого тестя Натана Еренфельда на посаді головного

рабина Праги (1912–1930) [F. T. H. 1925, 393–394; Soukupová 2007, 188].

Наприкінці жовтня 1918 р. було проголошено утворення Чехословацької Республіки. Восени 1919 р. її складовою частиною стало Закарпаття, яке в новій державі дістало назву Підкарпатська Русь. Як засвідчив перепис населення, проведений 15 лютого 1921 р., у краї проживали 93 341 євреїв, що становило 15,4 % мешканців регіону [Sčítání lidu v republice Československé... 1924, 34, 65]. Здебільшого вони займалися підприємництвом, торгівлею або дрібними ремеслами. Рівень життя багатьох євреїв з гірських округів Верховини був низьким, і тогочасна чехословацька преса писала про них як про бідних та відсталіх, неписьменних людей.

Як очільник єврейської столичної громади, Хаїм Броді ввійшов до складу президії Єврейської національної ради (ЄНР), що утворилася в Празі (жовтень 1918 р.) й репрезентувала політичні інтереси чехословацьких євреїв сіоністського спрямування. Метою діяльності цієї організації було об'єднання євреїв, які проживали в Чехословаччині, для того щоб вони змогли вибороти своє представництво в Національних зборах (парламенті) країни. Друкованим органом ЄНР був тижневик “Židovské zprávy” (“Єврейські вісті”). У Празі виходив ще один єврейський часопис – “Rozvoj” (“Поступ”), який репрезентував “Союз чехів-євреїв”.

В Ужгороді функціонувало кілька сіоністських спілок, а на теренах Підкарпатської Русі було розпочато процес створення Єврейського народного союзу. Передбачалося його підпорядкування ЄНР у Празі [Židé v Podkarpatské Rusi 1920, 6]. Восени 1920 р. президія ЄНР (голова – д-р Людвиг Зінгер, його заступник – Маркус Унгар, головний пражський рабин – д-р Хаїм Броді та секретар – Авгело Голдштейн) прибула на Закарпаття, аби сприяти згуртуванню єврейського населення задля участі у виборах до місцевого Сейму. Лідерам ЄНР вдалося подолати пастки угорських асимілянтів, зорганізувати євреїв у головних містах краю в коаліцію політичних партій та консолідувати навколо ідеї об'єднання найважливіші тамтешні групи – ортодоксів і хасидів [Age 1920, 5–6; Presidium Národní Rady Židovské v Podkarpatské Rusi 1920, 7].

Празькі єврейські періодичні видання дуже болісно реагували на вияви нетолерантного висвітлення життя євреїв Підкарпатської Русі в тогочасній чеській публіцистиці. Наприклад, чеський журналіст і письменник Войтех Лев (1882–1974) у статті, розміщеній у редакційному ним часописі “*Večerník Práva Lidu*”, а відтак і в брошурі “*Brána na východ: (Karpatská Rus)*” (“Брама на схід: (Карпатська Русь)”), констатував, що найбільш небезпечні вороги карпатських русинів – “горілка і євреї” [Lev 1920, 37]. Газети “*Židovské Zprávy*” та “*Rozvoj*” звинуватили В. Лева в антисемітизмі [Potměšilosti českého tisku 1920, 7–8; Židé v Podkarpatské Rusi 1920a, 5]. У тижневику “*Židovské Zprávy*” було також оприлюднено обурливий лист Хаїма Броді, у якому наголошувалося, що публікації В. Лева з’явилися через власне упереджене ставлення журналіста до євреїв [Pálenka a Židé 1920, 7–8].

Отже, головний празький рабин Хаїм Броді мав неабиякий вплив на суспільно-політичне життя євреїв Закарпаття в перші роки перебування краю у складі Чехословаччини.

Література:

Age. Židé v Podkarpatské Rusi. *Židovské Zprávy*, 1920. III, 25. S. 5–6.

F. T. H. [Frederick T. Haneman]. BRODY, HEINRICH. *The Jewish Encyclopedia*. New York; London: Funk and Wagnalls, 1925. Vol. 3. Benceremo-Chazanuth. S. 393–394.

Lev V. *Brána na východ: (Karpatská Rus)*. Praha: Tiskový výbor československé sociálně demokratické strany dělnické, 1920. 55 s.

Pálenka a Židé. *Židovské Zprávy*, 1920. III, 17. S. 7–8.

Potměšilosti českého tisku. *Židovské Zprávy*, 1920. III, 16. S. 7–8.

Presidium Národní Rady Židovské v Podkarpatské Rusi. *Židovské Zprávy*, 1920. III, 24. S. 7.

Ščítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. I. Díl (Československá statistika Sv. 9). Praha: Státní úřad statistický, 1924. 276 s.

Soukupová B. BRODY, Heinrich. *Biografický slovník českých zemí*, 7. svazek. Bra-Brum. Praha: Libri, 2007. S. 188.

Židé v Podkarpatské Rusi. *Židovské zprávy*, 1920. III, 7. S. 6.

Židé v Podkarpatské Rusi. *Rozvoj. List Svazu Čechů-židů*, 13, 1920a. S. 5.